

Uit liefde geboren

Verloskundige zorg in IJsselstein en omgeving, vanaf 1933 tot nu.

door Marjolijn de Winter en Loes Schultz

Weinig mensen staan dichter aan de basis van de IJsselsteinse bevolking als de verloskundigen die ze ter wereld hebben helpen brengen. Een bijzonder beroep met veel ups en ook een aantal downs. Dit artikel is gebaseerd op twee artikelen over verloskundige zorg die in april en oktober 2014 verschenen in Cronyck de Geyn, het tijdschrift van de Historische Kring Nieuwegein. Voor IJsselstein richten wij ons vooral op de laatste 80 jaren; op de lange en boeiende loopbaan van mevrouw Doesburg-Straathof (1933-1978) en op de jaren waarin Loes Schultz (1975-2007) en later ook haar collega's van Praktijk voor Verloskunde De Lekbrug hier werkzaam waren.

De schrijfsters Marjolijn de Winter en Loes Schultz studeerden gelijktijdig af als historica aan de universiteit Utrecht. Marjolijn is daarnaast communicatiewetenschapper en lid van de redactie van Cronyck de Geyn. Zij heeft twee dochters, gekregen onder begeleiding van De Lekbrug. Loes is gepensioneerd verloskundige en medeoprichtster van De Lekbrug. Zij heeft vier zoons waarvan de jongste, Brand, als laatste baby door mevrouw Doesburg 'gehaald' werd.

Loes: “Gedurende mijn carrière als verloskundige heb ik mij vaak afgevraagd hoe het werken als vroedvrouw vroeger zou zijn geweest. En op momenten dat ik werd geconfronteerd met ernstige complicaties en het leven van moeder en/of kind in gevaar kwam, beleefde ik een intens respect voor mijn collega's destijds, toen medische kennis en operatieve verloskunde niet het huidige niveau bezaten en bevallingen op moeilijk te bereiken locaties plaatsvonden.”

Inleiding

In 1990 verscheen in dit blad van de Historische Kring IJsselstein een artikel over vroedvrouwen in IJsselstein door de eeuwen heen tot in het jaar 1933.²

In dit artikel lezen we dat de eerste vermelding van vroedvrouwen in IJsselstein dateert uit de zestiende eeuw. Deze vroedvrouwen kochten op rekening van de stad turf voor arme kraamvrouwen.

Historische vermeldingen van vroedvrouwen waren tot eind 19e eeuw zeldzaam, ondanks het belang van hun beroep. De Groningse vroedvrouw Janke Bijlsma, die werkte van 1907 tot 1933, heeft veel archiefstukken en herinneringen nagelaten. Zij was een grote, sterke vrouw die in staat was zo nodig een kraamvrouw uit bed te tillen. Mevrouw Bijlsma ging in januari 1932 met pensioen, maar werkte nog door totdat haar opvolgster haar taken overnam.

1932. Mejuffrouw Jeanne Straathof (11-02-1911 – 04-05-2001) in het uniform van leerling-vroedvrouw te Heerlen. Foto uit familiecollectie.

Stadsvroedvrouw gezocht in IJsselstein

Burgemeester en Wethouders verstuurden aan de drie officiële Nederlandse Kweekscholen voor Vroedvrouw een verzoek om te solliciteren naar de open gekomen functie van stadsvroedvrouw in IJsselstein.

Mejuffrouw A. J. Th. (Jeanne) Straathof was jong -21 jaar- toen zij op 3 mei 1932 afstudeerde als vroedvrouw aan de Kweekschool voor Moederschapszorg te Heerlen. Haar sollicitatie naar de functie in IJsselstein werd met een benoeming bekroond. Op 10 juli 1933 viseerde de burgemeester haar diploma, de verplichte wettelijke bekrachtiging van haar aanstelling. Na haar huwelijk in 1947 met de heer M.H.H. Doesburg zette zij haar praktijk voort als mevrouw Doesburg-Straathof.

De geslaagde vroedvrouwen van de opleiding in Heerlen, jaar 1932. Jeanne Straathof is de vierde van rechts. Foto uit het boek 'Vroedvrouwenschool - 100 jaar Moederschapszorg in Limburg' (Hilversum 2009).

Dat burgemeester Abbink Spaink zijn taak als burgervader serieus opvatte ten aanzien van zijn zeer jeugdige stadsvroedvrouw blijkt uit de volgende anekdote door mevrouw Doesburg:

"Ik was pas werkzaam als vroedvrouw en na het verzorgen van een kraamvrouw en haar baby in Achthoven fietste ik over de Achtersloot naar huis in IJsselstein. Op het land was een boer werkzaam. Ik kende hem, want onlangs had ik in zijn gezin een bevalling gedaan. We zwaaiden naar elkaar en riepen een groet. De volgende dag werd ik bij burgemeester Abbink Spaink geroepen. Van hem kreeg ik een berisping en waarschuwing. Het paste een vroedvrouw onder zijn burgemeesterschap niet om zulk amicaal gedrag naar de bevolking te tonen!"

In gedachten zien we het tafereel voor ons: een fietsende jonge vrouw, wapperende sluier, op de bagagedrager haar tas met instrumenten, breed zwaaiend naar een man in het land en het spiedende oog dat de schandelijkheid van jeugdige spontaniteit verklapt aan de autoriteiten.

Praktijk te IJsselstein

Toen mevrouw Doesburg haar loopbaan in 1933 begon telde de bevolking van IJsselstein rond de 5000 zielen (5038 in 1935). Naast de vroedvrouw praktiseerden twee huisartsen; dokter Leering (rooms-katholiek) en dokter De Morré (protestants). Hun patiënten woonden in IJsselstein en omgeving, denk hierbij aan buurtschappen en dorpen zoals Achthoven, Mastbroek, Benschop, Polsbroek, Lopik en Lopikerkapel.

Met mevrouw Doesburg maakte IJsselstein kennis met de werkwijze van een modern opgeleide vroedvrouw. Dit betekende dat zij de zwangere vrouwen niet alleen uitwendig onderzocht en naar het kinderhartje luisterde, maar ook de bloeddruk mat, de urine op eiwit controleerde en op de weegschaal de gewichtstoename van de zwangere volgde. Indien noodzakelijk schreef zij de vrouw een zoutloos dieet voor en raadde ze haar rust en regelmaat aan. Hoe de IJsselsteinse zwangeren op deze nieuwigheden gereageerd hebben, vertelt onze geschiedenis niet. Wel weten we dat de rooms-katholieke signatuur van mevrouw Doesburg bij protestantse IJsselsteiners aanvankelijk voor argwaan zorgde. Zij waren bang dat mevrouw Doesburg hun kinderen ongevraagd zou dopen.

Thuisgeboren! Mevrouw Doesburg-Straathof toont trots de gezonde drieling die zij op de wereld mocht helpen. Foto afkomstig uit het boekje 'In blijde verwachting' van Het Vreeswijks Museum.

Onder:
in 1924 al werd deze advertentie geplaatst in Tijdschrift voor Sociale Geneeskunde (mei 1924, 2e jaargang).

Daarnaast:
achterop haar beste vriendin. Zo (maar dan zonder vriendin) zal mevrouw Doesburg tijdens haar visites aan kraamvrouwen en bij bevallingen zijn voorgereken. Foto uit familiearchief.

Rechts:
de foto laat zien dat de combinatie vroedvrouw en motor ook tot vrolijke en ontspannen gebeurtenissen kon leiden. Foto uit familiearchief.

Naast de zwangerschapscontroles en bevallingen verzorgde mevrouw Doesburg moeder en kind in het kraambed. Als in een gezin sprake was van armoe en ernstige tekorten regelde ze bij de gemeente een verlichting van de noden. Ook later bleef haar vrijgevigheid aanwezig, zoals haar zoon Luc vertelt: op het moment dat hij in haar ogen te groot geworden was, bleek zijn speelgoed verdwenen naar 'kindjes die niets hadden'.

In haar lange loopbaan deed ze veel ervaring op. Het meest trots was mevrouw Doesburg op het feit dat ze in augustus 1939 in Vreeswijk thuis de geboorte van een drieling begeleidde. Twee jongens en één meisje die Pietje, Wimpje en Riekje genoemd werden. Bij de verzorging van de drie baby's lag Riekje, de kleinste, altijd tussen haar broertjes in, zodat zij het warmste plekje had.

Bereikbaarheid vroeger

Voor ons is het moeilijk om te realiseren dat vroeger alle afstanden met de fiets of lopend afgelegd werden. Het wegennet tussen IJsselstein en omringende gemeenten bestond uit een enkele bestrate weg en verder uit verharde paden voor paard en wagen, autoverkeer was nog minimaal. Vanaf 1935 werd het wegennet drastisch uitgebreid.⁴ Soms liet mevrouw Doesburg zich met een taxi van Griffioen rijden, ondanks het grote risico op autopech (een lekke band was in deze tijd een gewoon verschijnsel).

In de dertiger jaren was het hebben van een telefoonaansluiting een elitair gebeuren. De gewone man (of de buurman) ging naar het woonhuis van de vroedvrouw om haar te waarschuwen dat 'het zover met zijn vrouw was en of de juffrouw mee kon komen'. Vroedvrouwen gingen in deze periode bij nacht en ontij niet alleen op pad, er was altijd een begeleider.

Rond 1939 kocht mevrouw Doesburg, net zoals veel van haar collega's, een motorfiets, een Jawa. Met de motor naar visites en bevallingen,

gekleed in leren jas met motorcap en laarzen, ze moet veel indruk gemaakt hebben. Deze manhaftige motoruitrusting was een van de oorzaken van de verandering van het imago van vroedvrouwen: zij kregen de naam stoere, onverzettelijke vrouwen te zijn. Mevrouw Doesburg stond – zoals veel vroedvrouwen- bekend om haar kordate optreden. Het imago paste haar.

Tijdens de oorlogsjaren verdween de motor in een Benschopse hooiberg. Na de oorlog werd de motor -ondanks de kleine verdienste van vroedvrouwen- verdrongen door de duurdere auto. Vanaf dat moment gingen vroedvrouwen wel zonder begeleiding op pad. Mevrouw Doesburg koos voor een Volkswagen Kever met een felle kleur, zodat haar verschijning in IJsselstein niet onopgemerkt bleef.

1933: plaats van bevalling, thuis en in bed

Tot in de zeventiger jaren van de 20e eeuw was voor Nederlanders het eigen huis de onbetwistbare natuurlijke omgeving voor de geboorte van hun kinderen.⁵ IJsselstein beschikte sinds 1927 over het Sint Joseph-Gesticht, een rooms-katholiek ziekenhuis annex bejaardenpension. Het ziekenhuis had een operatiekamer waar huisarts Leering en op zijn uitnodiging chirurgen van buiten het ziekenhuis, onder andere gynaecoloog Birnie uit Utrecht, opereerden.⁶ Hier vond in 1933 de eerste bevalling plaats⁷, naar men mag aannemen om medische redenen. In deze dertiger jaren was het nog normaal dat de huisarts een kunstverlossing (tangverlossing) aan huis verrichtte, maar in de volgende decennia namen medische kennis en inzicht toe en vonden alle gecompliceerde bevallingen in het ziekenhuis plaats. Het Sint Jozef-Gesticht ontwikkelde zich tot het interconfessionele streekziekenhuis IJsselwaerde.

Thuis bevallen was in 1933 totaal anders dan in de tegenwoordige goed geïsoleerde huizen met centrale verwarming, dubbele beglazing, stromend koud en warm water en een wc aangesloten op de riolering. In 1933 hadden de huizen in IJsselstein geen isolering, slechts halfsteens of eensteensmuren. Wel was ieder huis -sinds de ingebruikstelling van de Gas- en Watertoren- aangesloten op het drinkwaternet. De kraantjes bevonden zich vaak op een voor ons onlogische plaats, bijvoorbeeld vlak achter de voordeur. Tot de aanleg van riolering in 1952/3 ging men buitenshuis op het tonnetjes-gemak. In de woonkamer bevond zich een schoorsteen, zodat één vertrek verwarmd kon worden. Een verwarmde omgeving is een eerste vereiste voor een pasgeborene, dus de kinderen werden in de regel in de huiskamer geboren.

Soms hadden huizen een bedstee of een alkoof tussen de voor- en achterkamer. De alkoof kent een hele geschiedenis. Pronkpoppenhuizen -die in de 17e-18e eeuw door rijke dames als hobby werden ingericht- vermelden de alkoofkamer als de 'kraamkamer'. Later is het vooral in de grote steden met de alkooven bergafwaarts gegaan langs de sociale ladder en verdwenen ze -evenals de bedstedes- uit de huizen.⁸

Tot het moment dat huizen centraal verwarmd konden worden bleven bevallingen in de huiskamer plaatsvinden. In IJsselstein werden in 1966 de eerste centraal verwarmde flats aan de Prins Hendriklaan opgeleverd.

Kruiswerk: kraamverzorgster in dienst van de Kruisverenigingen

Foto van een uitleenmagazijn. Achter de verpleegster zijn een

aantal kapokmatras-
sen opgestapeld.

Op de plank voor haar staan links de ondersteeken. Foto uit het boek 'Het beleid van Het Witte Kruis, Het Groene Kruis en Het Wit-Gele Kruis over de periode 1875-1945'.

Hotel 'Het Wapen van IJsselstein' waar mevrouw Doesburg tijdens de oorlog woonde.

Na de bevalling hebben moeder en kind zorg nodig. Kraamzorg werd op grote schaal door buurvrouwen of bakkers gedaan. Om het 'wilde bakeren' tegen te gaan organiseerden de kruisverenigingen⁹ opleidingen voor kraamverzorgster. De kruisverenigingen -Groen, Wit-Geel, Oranje-Groen- contracteerden de kraamverzorgsters met overheidssteun. Dankzij de verantwoorde verzorging door de kraamverzorgsters behaalde de Nederlandse kraamzorg een hoog niveau en nam de moeder- en babys-terfte af. Van de Wit-Gele en Oranje-Groene kraamverzorgsters werd verwacht dat zij actief lid van respectievelijk de rooms-katholieke en protestantse kerk waren en dat zij de standpunten van hun kerk met betrekking tot geboorteperking onderschreven. Anticonceptie in het huwelijk was in 1933 een gevoelig onderwerp.¹⁰

De kruisverenigingen verzorgden het uitleenen van materialen zoals een bedzeil ter bescherming van de matras, een ondersteek en klossen om het bed te verhogen. Op deze manier maakten ze een thuisbevalling mogelijk. De baarkruk of een bad voor een waterbevalling kwamen pas na 1985 in zwang, maar werden niet door de kruisvereniging uitgeleend.

1940-1945

In 1940 brak de oorlog uit en volgden -na de korte periode van gewapend verzet door het Nederlandse leger- lange jaren van onderdrukking door de Duitse bezetter. Vroedvrouwen en huisartsen konden hun werk uitoefenen ondanks spertijd en verduisteringseisen. Werden zij in nachtelijke uren op weg naar patiënten door patrouillerende bezetters staande gehouden -spannende momenten- dan bleek de houding van de soldaten beleefd en voorkomend, zeker als de arts of vroedvrouw als zodanig duidelijk herkenbaar was. Vaak tot grote opluchting van mevrouw Doesburg: ook in haar verlostas bevonden zich regelmatig illegale zaken, bijvoorbeeld voedselbonnen.

Eén gebeurtenis uit de oorlog zou haar hele leven 'tekenen': zij woonde op kamer in 'Het Wapen van IJsselstein', een café annex kamerverhuur met hotelfunctie. Tijdens een inval van de Duitsers bonkte een soldaat op haar kamerdeur. Ze raakte in paniek en probeerde via het raam naar een naastgelegen kamer te vluchten. Deze poging eindigde in een ongelukkige val; ze brak haar neus zo ernstig dat het ook later nog zichtbaar bleef.

Poliklinisch bevallen in Sint Joseph

Tussen 1940-1945 bood het ziekenhuis Sint Joseph-Gesticht de mogelijkheid aan min- of onvermogene vrouwen om gratis in het ziekenhuis te bevallen onder leiding van hun eigen vroedvrouw. Kraamvrouwen kregen zelfs een kraamgeld van f 55,00 uitgekeerd.¹¹ In het Sint Joseph was in 1940 sprake van een 'open toegankelijkheid' voor vroedvrouwen. Zij mochten hun bevallingen binnen de ziekenhuismuren zelf begeleiden. Sint Joseph vervulde met deze mogelijkheid een voortrekkersrol, want in de rest van Nederland openden de ziekenhuizen pas eind zestiger jaren hun verloskamers voor vroedvrouwen.

Het Sint Joseph-Gesticht tussen 1940 en 1945.

Na de oorlog

Niet alleen tijdens de laatste oorlogsjaren maar ook na 1945 ging de bevolking gebukt onder schaarste. In het begin van de jaren vijftig was de consumptie van levensmiddelen lager dan het consumptiepeil van 1900! Tot in de vijftiger jaren leefde de Nederlander onder een streng regime van distributie van levensmiddelen en elementaire levensbehoeften. Aan letterlijk alles was gebrek, zoals ook aan bouwmaterialen. Er ontstond een ernstige woningnood. Veel jonge stellen waren gedwongen na hun trouwen in te gaan wonen, bijvoorbeeld bij hun ouders. De komst van een baby onder zulke omstandigheden leidde meerdere malen tot oplopende spanningen.¹²

De Utrechtse kraamkliniek "Huize Ooievaar" bood vanaf 1934 voor zwangeren zonder huisvesting of in zeer slechte woonomstandigheden een alternatieve bevallingssomgeving. Deze kraamkliniek was alleen voor ongestoorde bevallingen bedoeld: bij eventuele complicaties moest men alsnog naar het ziekenhuis.

Na de bevalling was het gebruikelijk dat de moeder een kraambed van tien dagen hield. Hiervan waren de eerste vijf dagen voor strenge bedrust en na de zesde 'bengeldag' mocht op de zevende dag het eerste voorzichtige stapje naast het bed gezet worden. De kraamvisites vonden over de hele dag plaats. De visite nam vooral praktische presentjes mee; voor de baby een truitje of mutsje, zelfgebreid van uitgehaalde wol, voor de kraamvrouw distributiebonnen of fruit.

Patroon voor een doopjurkje, boekje van de Margriet, jaren '50. Het volledige patroon is via de redactie te verkrijgen.

Groei van IJsselstein

Tijdens de oorlog zette in Nederland een sterke groei van de bevolking in. Vanaf ongeveer 1943 toonde het geboortecijfer een stijging, die aanhield tot 1970. In 1966 en 1967 -IJsselstein was aangemerkt als groeikern- werden de eerste flats van het nieuwe stadsdeel IJsselveld opgeleverd. In hoog tempo steeg het inwonertal: van de 9000 inwoner in 1967 naar 33.000 inwoners in 2005. Het aantal geboortes nam evenredig toe. De verloskundige zorg in IJsselstein werd door een groeiende groep huisartsen en door mevrouw Doesburg opgevangen, haar werkdruk steeg.

Vrije tijd en werkdruk

In de maatschappij van de zestiger jaren ontstond een nieuw verschijnsel: het verlangen naar 'vrije tijd'. Voor het eerst in de geschiedenis gingen 'gewone' Nederlanders massaal op -buitenlandse- vakanties, en werd kamperen populair. In tegenstelling tot het toenemende aantal huisartsen nam landelijk het aantal vroedvrouwen af. Het ontbreken van vrije tijd tijdens de beroepsuitoefening maakte dat jonge, pas afgestudeerde vroedvrouwen huiverig waren om zich te verplichten 7 keer 24 uur per week bereikbaar te zijn. Hun magere verdiensten vormden een bijkomende factor. De instroom van jonge vroedvrouwen stagneerde en de beroepsgroep vergrijsde. Het tekort aan verloskundigen duurde tot in begin van de 21e eeuw.

Verdrongen verdriet

Het was de tijd waarin -zoals van oudsher gebruikelijk- een misgelopen zwangerschap 'verzwegen' werd. Huisartsen, verloskundigen, maar ook familie en vrienden vonden dat het verlies van een baby zo snel mogelijk vergeten moest worden. De doodgeboren baby werd in stilte begraven, vaak zonder dat moeder haar kindje te zien had gekregen. Rouw heeft als taak emoties van verlies te kalmeren. Het ontkennen van rouw betekende dat het verdriet in een verdrongen vorm in stand bleef. Pas na de zeventiger jaren groeide er begrip voor ouders die hun verdriet toonden en die openlijk rouwden over het verlies van hun pasgeborene.¹³

Gezinsplanning

Er veranderde in de zestiger jaren veel op het gebied van gezin en seksualiteit. Grote gezinnen, ouders met een kindertal van tien of meer kinderen kwamen in deze decennia nog frequent voor, maar de discussie over geboortebeperking nam toe, zowel in rooms-katholieke als in protestantse kringen.¹⁴ Het ontbreken van doeltreffende voorbehoedsmiddelen kwam ten einde in 1962, toen in Nederland de anticonceptiepil -'de pil'- werd geïntroduceerd. Na aanvankelijke scepsis won deze vorm van voorbehoedsmiddel snel aan populariteit. Extreem grote gezinnen werden na 1975 een uitzondering. Dankzij de pil bepaalden ouders zelf het moment van ouderschap en hun kindertal. Daarmee kwam meer

nadruk op ongewenste kinderloosheid te liggen. Ontwikkelingen in biotechniek maakten het mogelijk een bevruchting buiten het lichaam te laten plaatsvinden en het embryo in de baarmoeder terug te plaatsen. Gynaecologen en verloskundigen gingen een kinderwensspreekuur inrichten. Vandaag de dag spreekt men in deze kringen over 'bedreigde thuisbevruchting'

Meer bevallingen in het ziekenhuis

Vanaf 1968 boden meer en meer ziekenhuizen de poliklinische bevalling aan. Onder leiding van de eigen verloskundige kregen aanstaande ouders de mogelijkheid een ongecompliceerde bevalling in het ziekenhuis te beleven. Bij de werving voor een poliklinische bevallingskeuze werd het sterke argument gebruikt "dat bij onvoorziene complicaties alle hulp in het ziekenhuis aanwezig was". Er ontwikkelde zich een verschuiving van de vanzelfsprekende thuisbevalling naar de keuze om in het ziekenhuis te gaan bevallen. In het ziekenhuis ontmoetten gynaecologen en verloskundigen elkaar vaker, zodat een nauwere samenwerking tussen hen ontstond. We kunnen stellen dat de hospitalisatie van de Nederlandse verloskunde met de poliklinische partus begon. Kraamklinieken zoals het Ooievaartje in Utrecht verdwenen.

Verloskundige m/v

Hoewel we bij het woord verloskundige altijd meteen aan een vrouw denken, is het eigenlijk een neutrale term. Vanaf 1976 volgden ook mannen de opleiding tot vroedvrouw en ontstaat in Nederland een voorkeur voor het gebruik van 'verloskundige'. In Engeland wordt voor de man de betiteling 'midwife' aangepast door hem 'man-midwife' te noemen. Nederland heeft hier niet voor 'man-vroedvrouw' gekozen; het al in gebruik zijnde 'verloskundige' klinkt ons beter in de oren. De 'vroedvrouw' verdwijnt, zo ook uit dit artikel.

Bij beroepen als arts, verpleegkundige en verloskundige (waar we respectievelijk meestal meteen aan een man en aan vrouwen denken) is de genderverdeling tussen mannen en vrouwen de laatste jaren sterk gewijzigd. Tot voor kort was er bij verloskundigenpraktijk De Lekbrug een mannelijke verloskundige werkzaam.

Over gynaecologen, huisartsen en verloskundigen

In 1975 voltrokken zich grote veranderingen in de IJsselsteinse verloskundige bezetting. De huisartsen stootten hun verloskunde af naar mevrouw Doesburg, die haar praktijk daarmee zag verdubbelen. Loes Schultz woonde in IJsselstein en werkte op dat moment als docent verloskunde en anatomie aan de Noordhollandse kraamverzorgstersopleiding. Mevrouw Doesburg nodigde Loes uit met haar een duo-praktijk aan te gaan. De samenwerking startte in januari 1975.

Een 45-jarige carrière in beeld. De eerste baby Nel de Groot, geboren op 13 juli 1933, met op haar arm de laatste baby Bertrand (Brand) Coumou - jongste zoon van Loes Schultz- geboren op 03 mei 1978. Foto uit privébezit Loes.

In het naburige Jutphaas ondersteunden de huisartsen van ganser harte de praktijkvoering van de nieuw gevestigde verloskundigen Lous Steenstra en Lisette van Noort. In Vreeswijk en Vianen kon vanaf 1981 zuster Rie Böhm (1956-1986) het werk niet meer alleen aan en zij startte een samenwerking met verloskundige Govi Hoskam. In 1988 vestigde verloskundige Hanneke Wijma-Markvoort zich als collega van Govi. Deze duopraktijk werd enkele jaren later een groepspraktijk toen Elke Godthelp zich bij hen aansloot. Met de vorming van duo- en groepspraktijken lag vrije tijd binnen het bereik van de verloskundigen.

Een plotseling vertrek

Op 2 mei 1978 kondigde mevrouw Doesburg aan Loes Schultz aan dat ze zich om privéredenen gedwongen zag haar praktijk te beëindigen. Haar lange carrière kwam tot een abrupt en onopvallend einde. Op bijgaande foto zijn haar eerste IJsselsteinse baby en haar laatste baby te zien, een verschil van 45 jaren, waarin -volgens de quote van haar leermeester-mevrouw Doesburg al haar vermogen en liefde aan de IJsselsteinse bevolking gegeven had. Een blijk van waardering van haar oorspronkelijke werkgever (gemeente IJsselstein) en de vele door haar bijgestane moeders kwam er, mede door omstandigheden, tot op heden niet.

Isselwaerde sluit

Tot de sluiting van Isselwaerde in 1985 vervulde dit ziekenhuis een belangrijke verloskundige functie in de regio IJsselstein. In 1984 bevielen er ongeveer 500 vrouwen, een zeer hoog aantal in vergelijking met de score van de ong.750 bevallingen in dat jaar in het Academisch Ziekenhuis in Utrecht. Isselwaerde was verrassend modern; de verloskamers waren goed geoutilleerd, er was registratieapparatuur voor harttonen van het kind en weeën van de moeder. Het echografisch onderzoek stond onder leiding van gynaecologen T. Hameeteman, R. Andriessse, M. Houwert-de Jong en K. Hamersma.

In Isselwaerde voerden de anesthesisten en gynaecologen een liberaal beleid ten opzichte van pijnbestrijding tijdens de bevalling. Zo was het mogelijk -tijdens de laatste openingsjaren van Isselwaerde- een verdoving te krijgen. In de rest van Nederland werd deze mogelijkheid om 'pijnloos' te bevallen op dat moment vrijwel niet toegepast. Pas tussen 2000 en 2005 begon het aantal epidurale pijnbestrijdingen bij bevallingen landelijk te stijgen.

De kraamafdeling van Isselwaerde in 1980.

In Isselwaerde werkte kinderarts P. Renardel de la Valette, hij stond veel kinderen bij tijdens hun eerste bestaansmomenten. Dat hij, ook bij een nachtelijke oproep, op de fiets naar het ziekenhuis ijde leverde hem veel waardering op. Wanneer hij, na het eerste onderzoek, de jonge ouders met de boreling feliciteerde, bleek het nooit een probleem dat hij zijn pyjama nog aanhad.

Verloskundigen passen zich aan

Het wegvallen van ziekenhuis Isselwaerde was een gevoelig verlies voor de verloskundige praktijkvoering in deze regio. Verloskundigen werden geconfronteerd met een nieuwe situatie die hen dwong hun visie op verloskunde aan te passen. Het inschatten van het verloop van de baring werd van groter belang dan ooit tevoren; een vraag zoals: 'kan deze mevrouw met haar bevalling thuis blijven of zijn er tekenen die erop wijzen dat het in dit geval beter is om naar het ziekenhuis te gaan?', kwam in verscherpte logistieke context te staan. Het tijdstip van de dagelijkse files speelde een grote rol bij een eventuele rit naar Utrecht of Nieuwegein. Erbij kwam het feit dat ziekenhuizen meer en meer 'geen plaats' of 'geen personeel' meldden zodat zij voor 'ongestoorde' bevallingen niet toegankelijk waren. Het verschijnsel van 'shoppen' ontstond en grenzen werden verlegd naar Woerden (Hofpoort-ziekenhuis) en Gorinchem (Beatrix-ziekenhuis).

De eeuwenoude ethiek van verloskundigen dat een barendende vrouw niet verlaten mocht worden en een bevallingsbegeleiding pas als afgerond beschouwd kon worden als moeder en kind geheel verzorgd waren, kwam onder druk te staan. Verloskundigen moesten zich aanpassen aan het feit dat het ziekenhuis de bevallingsbegeleiding overnam. Het maakte dat verloskundigen uit de Lekbrug zich organiseerden in 'Lexxos', een maatschap van zelfstandige verloskundigen werkzaam binnen het ziekenhuis Mesos Oudenrijn. Voor hun cliënten van de Lekbrug creëerden zij een garantie van plaats op de verloskamers en voor henzelf verlengden zij hun actieve participatie in de begeleiding. Er kwamen later ook verloskundigen van buiten de Lekbrug bij. De uitbesteding van niet-operatieve verloskunde aan verloskundigen vond plaats met medewerking van de gynaecologenmaatschap en onder auspiciën van het ziekenhuisbestuur. Toen in 2008 het Mesos ophield te bestaan ging een deel van het Lexxos-team van verloskundigen over in dienst van het Sint Antoniusziekenhuis.

Echo-apparatuur in de praktijk van de verloskundige

Toen mevrouw Doesburg zich in 1978 had teruggetrokken uit de praktijk werd zij opgevolgd door J.A. (Anke) Hafkamp. Verloskundige zijn betekent -naast het vaste werk van spreekuur houden en visite rijden- veel wachten, wachten op de bevalling die komen zal. Anke Hafkamp interesseerde zich voor de techniek van de echografie en leerde -onder leiding van gynaecoloog Hameeteman- een 'echo' te maken op het ter beschikking staande echo-apparaat van ziekenhuis Isselwaerde. In haar navolging bekwaamden ook de andere verloskundigen zich in deze techniek.

In 1992 schaften de praktijkhouders Govi Hoskam en Loes Schultz voor fl. 30.000,00 een portable echoapparaat met printer aan. Dit apparaat bevond zich wisselend in Vreeswijk/

Tegenwoordig kunnen de aanstaande ouders via bewegend driedimensionaal (4D) beeld zien hoe hun baby het zich nog even gemakkelijk maakt in de baarmoeder. Deze echo is van de oudste dochter (2012) van Marjolijn. Onder dezelfde baby enkele dagen oud.

Vianen of in IJsselstein. Het was toen een uitzondering dat een verloskundigenpraktijk over een echoscoop beschikte. Cliënten en verloskundigen maakten gretig gebruik van deze uitbreiding van onderzoeksmogelijkheden. Het delen van het apparaat bevorderde de samenwerking tussen de praktijken zodanig dat er in 1996 een fusie plaatsvond tussen de verloskundigenpraktijken in IJsselstein en Nieuwegein Zuid/Vianen. Het probleem van de verloskundige onderbezetting in IJsselstein kwam hiermee ten einde, want in Praktijk voor Verloskunde 'De Lekbrug' zetten vier verloskundigen de verloskunde voort en al spoedig waren er zeven verloskundigen actief in Zuidwest- Utrecht en in Vianen en omstreken.

Toen later bleek dat de beleidsmakers vergeten waren voorzieningen te treffen voor verloskundige zorg in het compleet nieuwe stadsdeel Leidsche Rijn te Utrecht, pakte De Lekbrug de uitdaging van de thuisbevallingswens van de inwoners van Leidsche Rijn op. Als groepspraktijk vestigde zij zich medio augustus 2001 in dit gebied. De Lekbrug werd daarmee één van de grootste, zo niet de grootste praktijk van Nederland.

Bereikbaarheid nu

Ontwikkelingen in de telefonie maakten hulpverleners makkelijker bereikbaar. Vanaf 1982 bood de Doktersdienst 0900 1515 de service aan om hulpverleners te bereiken met behulp van semafoon en telefonie. Verloskundigen en huisartsen hadden met hun semafoon of pieper op zak een grotere bewegingsvrijheid. Bij een semafoonoproep belden ze vanaf de dichtstbijzijnde telefoon of telefooncel naar de Doktersdienst waar de oproep of het bericht bekend was.

Zorggevallen in Praktijk voor verloskunde De Lekbrug Bron: archief auteur Schultz

	Bevallingen									
	Totaal zorg	Deelzorg (kraambed)	Thuis	Poliklinisch			Klinisch			Thuis en opname kliniek
				StAnt.	Mesos	Div.	StAnt.	Mesos	Div.	
1996	1035	158	300	86	41	4	191	231	8	8
1997	1039	189	293	60	25	5	169	269	20	9

Bellen vanuit de telefooncel

Govi Hoskam herinnert zich een voorval uit de semafoon-periode omstreeks 1993: "...Daar reed ik midden in de nacht over de A2, de Lekbrug, naar een bevalling in Vianen. Er was toen 's nachts geen verkeer op de weg. Maar het hele eind reed er een auto achter me aan. Toen mijn pieper ging en ik afsloeg naar een afgelegen telefooncel, volgde deze automobilist mij tot mijn

schrik weer. Vol angst schoot ik de telefooncel in. Gelukkig reed hij voorbij. Op dat moment nam ik me voor om zo snel mogelijk een mobiele telefoon te nemen, want zo'n angst wilde ik niet weer beleven..."

De snelle opkomst van het mobiele telefoneren

De mobiele telefonie maakte het beantwoorden van oproepen directer. Als eerste verschenen op de markt grote, kostbare telefoons die afhankelijk waren van een onhandige console in de auto. Even bestond van 1992 tot 1998 het mobiele telefonienetwerk Greenpoint van de PTT. Met het zogenaamde Greenhopper-telefoon toestel kon mobiel worden gebeld binnen een korte afstand van een Greenpoint (deze bevonden zich bij tankstations, telefooncellen, en sommige parkeerplaatsen).¹⁵ Hoewel het zeer prettige handsets waren bereikte het aantal Greenpoints geen dekkende dichtheid. Vrijwel tegelijkertijd kwam de GSM op de markt. Deze bleek gebruikersvriendelijker en hoewel er in het begin niet overal bereik was, overvleugelde het mobieltje het Greenpoint systeem. In de tweede helft van de 90-er jaren werd het Wereld Wijde Web voor iedereen met een computer toegankelijk en in korte tijd ontwikkelde het 'mobieltje' zich tot de huidige smartphone. Voorlichting via internet lijkt onuitputtelijk en de kennis van een hulpverlener lijkt tekort te schieten.

Gebeld worden in de supermarkt

Loes had dienst voor het hele praktijkgebied. Om het gemak van de mobiele telefonie te ervaren leende zij de handset van Govi. Tijdens het boodschappen doen in Super van Berkel in IJsselstein ging het gevaarte af, ze werd gebeld! Drukte op tijd het juiste knopje in en het gesprek begon. Meteen werd ze omringd door meeluisterende huisvrouwen. ...'Loes, wie is het? Is het mijn buurvrouw? Ik heb haar vanochtend nog zien lopen, maar ze voelde zich.. en is al overtijd.' Meerdere vragen van dezelfde strekking klonken door elkaar. Helaas voor hen was er niemand aan het bevallen, maar het was toch even spannend in de Super van Berkel. Het gesprek ging nog een tijdje door over de eigen bevallingen terwijl Loes zachtjes wegsloeg.

Hollen of stilstaan

Handsfree bellen en ondertussen autorijden. In een van haar laatste praktijkjaren ontving Loes een brandmelding, een mannenstem: 'baby is op komst, mevrouw alsjeblieft kom snel'. Meteen sprong ze in de auto: "Op het stukje snelweg tussen IJsselstein en Vianen gaf ik flink gas, daarmee de snelheidsli-

Deze 'zwangerschapswijzer' uit 2001 bevat alle informatie die de aanstaande moeder toen nodig had. Op de voorkant stelden de zeven samenwerkende verloskundigen zich voor: Martine Wassenaar, Elke Godthelp, Ans Gravemaker, Govi Hoskam, Loes Schultz, Hanneke Wijma en Hélène Aarts. *Uit archief auteur Schultz.*

De semafoon (pieper), een apparaatje van 5,5x3 centimeter.

miet van 100 km/u ver overschrijdend. Haast was kennelijk geboden, want nauwelijks vijf minuten later klonk door de auto: 'de baby komt, mevrouw schiet u toch op!' Deze aanstaande vader bleef me maar bellen en tot spoed aanmanen. Snelle kon niet. Ik vertelde hem dat ik inmiddels 160km/u reed en dat ik een grote boete riskeerde. Ik stelde hem voor dat hij de boete zou betalen, waarna hij ogenblikkelijk zijn instructies aanpaste: 'Mevrouw rijdt u toch rustig.' Het is goed afgelopen. Korte tijd na aankomst werd er een mooie, gezonde baby geboren. De vader was opgelucht; een gezonde baby, een verloskundige die aanwezig was en die boete? Die is nooit gekomen.

Voorlichting

Voorlichting aan aanstaande ouders is tijdgebonden. Hiernaast tonen we drie tijdschriften die goed laten zien hoe de houding ten aanzien van de aanstaande moeder zich wijzigde. Alle drie de bladen beschrijven wat er van haar verwacht wordt, wat ze moet weten en hoe zij zich moet voorbereiden op de geboorte. In de jaren vijftig maakte zij haar babyuitzet nog zelf en werd ze aangesproken met 'moedertje'. In de jaren tachtig kon de moeder via een meetlat en foto's de ontwikkeling van haar baby in de buik volgen en zijn de afbeeldingen van een bevallende vrouw opmerkelijk weinig preuts in vergelijking met dertig jaar later, waar ze niet meer voorkomen in de bladen. Tegenwoordig ligt de focus naast leefadviezen, kennis over de zich ontwikkelende baby en natuurlijk het 'babyschoppen' vooral op de ervaringen, getuigenissen van andere moeders.

Prenatale diagnostiek

Naast de algemene voorlichting ontwikkelde zich de prenatale diagnostiek. Via bloedonderzoek en gespecialiseerde echo-onderzoeken -meest bekend is het structureel echo-onderzoek (SEO) bij 18-20 weken van de zwangerschap- wil men voor de geboorte eventuele afwijkingen bij de baby herkennen.¹⁶ Bij een 'slecht nieuws'-uitslag worden de aanstaande ouders geconfronteerd met ethische dilemma's en de mogelijkheden van behandeling zoals de medici die inschatten.¹⁷

Bevallingsplan

In een interview met Ans (Anna) Gravemaker, verloskundige bij De Lekbrug van 1998 tot 2015, bespraken we de ontwikkelingen van de laatste jaren zoals zij die beleefde. Een grote nieuwe uitdaging voor de verloskundigen is de mondigheid van de moderne vrouw; zij durft al haar vragen te

stellen en wil die bespreken. Haar wensen met betrekking tot de baring worden genoteerd in haar persoonlijke bevallingsplan: baringshouding, bevallen in bed of bad en voorzorgen met betrekking tot pijnverlichting. Op deze wijze zijn vrouwen meesturend bij hun eigen begeleiding.

Vissen naar de baby

Govi en Loes herinneren zich hun eerste badbevalling die zij samen meemaakten in de jaren '90. De aanstaande ouders hadden zich goed voorbereid: het gehuurde bad stond al enige tijd geïnstalleerd in de overgang tussen open keuken en huiskamer. Zodra de bevalling begon vulden zij het bad met water van 37 graden, de sfeerverlichting werd aangestoken. Op verzoek van zijn vrouw kwam de man ook in het bad om haar te ondersteunen. Toen zijn vrouw hem tijdens een heftige wee ongewild onder water drukte raakte hij wel wat benard, maar een wee duurt nu ook niet zo lang. Ter begeleiding hingen Govi en Loes over de rand van het bad; Govi met een schepnetje om ongerechtigheden op te vangen en Loes met een duiklamp om de gebeurtenissen onder water zichtbaar te maken. De bevalling verliep voorspoedig en het kind werd onder water geboren, maar verdween meteen uit zicht. Tot grote schrik van de verloskundigen. Ze kwamen op het slimme idee om via het inhalen van de navelstreng de baby terug te vinden. En ja hoor; onder de opgetrokken knie van zijn moeder kwam het jongetje weer in beeld! De jonge moeder kreeg de goede raad om haar kind omhoog te tillen, waarna de baby krachtig begon te huilen. Een goede afloop van deze fantastisch mooie badbevalling, alleen de verloskundigen waren drijfnat.

Slot

De vroedvrouw in leren jas op de motor is voorgoed verdwenen, haar opvolger is een verloskundige in een stevige auto volgeladen met verlostas, zuurstofkoffer, baarkruk en in haar zak haar kenniscentrum: het mobieltje met internetverbinding en haar tablet. Het tekort aan verloskundigen is omgeslagen in een overschot. Verloskundigen werken niet alleen in zelfstandige praktijken maar maken ook deel uit van de staf van verlosafdelingen van ziekenhuizen. Hun inkomen is tot een normaler niveau opgetrokken. Vrije tijd vormt een vast onderdeel in hun dienstroosters. Twee belangrijke zaken zullen waarschijnlijk nooit wijzigen: baby's worden geboren op hun eigen wijze en tijdstip en altijd zullen er vrouwen en mannen zijn die -ge fascineerd door dit gebeuren- hun hulp verlenen. Wij hebben met veel plezier verslag gedaan van de verloskundige de afgelopen 80 jaar in IJsselstein en sluiten af met een actiefoto: verloskundige H el ene Aarts bij een thuisbevalling, anno 2015. Haar uitrusting heeft zij op het hoofd en uitgestald op het bed.

Foto's op pagina 14. drie tijdschriften, van boven naar onder: een *Margriet* uit de jaren vijftig (voorkant is verdwenen), een *Ouders van Nu* uit de jaren tachtig en een *Wij Jonge Ouders* uit 2014.

Foto afkomstig van H el ene.

Literatuur:

- Avis, Anneke (2014), *En zwijgen was het antwoord*. Anneke Avis.
- Boer-van den Berg, Hanneke (1997), *De juiste keuze. Morele dilemma's van toekomstige ouders*. Baarn: Ten Have.
- Jong-Van Vliet, Tonny de en Carla Rentinck, (2002 a) I '...In hunne moeilijkheden en ziekte bij te staan': Van Sint Joseph-Gesticht tot Isselwaerde (1927-1940)' *Historische Kring IJsselstein afl. 97*.
- Jong-Van Vliet, Tonny de en Carla Rentinck, (2002 b) II '...het regionale belang van het basis-ziekenhuis': Van Sint Joseph-Gesticht tot Isselwaerde (1940-1970) *Historische Kring IJsselstein, afl. 98*.
- Jong-Van Vliet, Tonny de en Carla Rentinck, (2002 c) III '...Isselwaerde, duizendpoot met groot hart': Van Sint Joseph-Gesticht tot Isselwaerde (1970-1985) *Historische Kring IJsselstein, afl. 99*.
- Kolk-Kousemaker, M. van der, (2005) *Het beleid van Het Witte Kruis, Het Groene Kruis en Het Wit-Gele Kruis over de periode 1875-1945*. Utrecht Labor Grafimedia.
- Linden-Ruggenberg, A. van der en S. Raue, (1990) 'Zingend erin en huilend eruit...' IJsselsteinse vroedvrouwen vanaf de middeleeuwen tot begin deze eeuw.' *Historische Kring IJsselstein, afl. 53/54, pp 277-292*.
- Livestro, Joshua, (2006) *De adem van groetheid. Nederland in de jaren vijftig*. Amsterdam Uitgeverij Bert Bakker.
- Montijn, I., (2006) *Tussen stro en veren. Het bed in het Nederlandse interieur*. Wormer Inmerc bv.
- Schultz, E.C., (2013) *Nederlandse verloskundigen, hun historie en verloskundig erfgoed: een veronachtzaamd gebied*. Niet in druk.
- Verweij, Gerlof, (1983) *Geschiedenis van Nederland. Levensverhaal van zijn bevolking*. Amsterdam/Brussel: Elsevier.
- Zwamborn, T., R. Copier (red.), (1994) *In blijde verwachting*. Nieuwegein Oudheidkamer Vreeswijk.

Eindnoten:

1. Tekst quote:... 'Wie zich de vroedkunde als tot beroep verkiest en zich niet met al haar liefde, al haar vermogen daaraan geeft, schept zich 'n hel op aarde en is voor de patiënte en voor haar omgeving een steen des aanstoots'. ... dr. Lubbers, 18 september 1930. Bij de aanvang van haar studie kreeg mevrouw Doesburg deze tekst gedictieerd om op het voorblad te schrijven van haar verloskundeboek van K. de Snoo, Beknopt leerboek der verloskunde, (1922) J.B. Wolters U.M., Groningen.
2. Linden-Ruggenberg, A. van der en S. Raue, (1990), pp. 277-292.
3. Viseren hield in dat het diploma van de verloskundige bij de Inspectie van Volksgezondheid geregistreerd stond. Tegenwoordig vervangt de BIG-registratie het viseren. De BIG-registratie verplicht tot het voortdurend bijscholen van vakkennis, de accreditatie.
4. RHC te Woerden. Gemeentearchief IJsselstein 1811-1942, Y002, inleiding.
5. Schultz, E.C., (2014), pp. 31-41.
6. Jong-van Vliet, Tonny de en Carla Rentinck, (2002 a, 2002 b, 2002 c).
7. Jong-van Vliet, Tonny de en Carla Rentinck, (2002 a), p. 27.
8. Montijn, I., (2006), bedden: 60-66 en alkoven: 105-114.
9. Het Witte Kruis -opgericht in Noord Holland in 1874- stelde zich aanvankelijk meerdere doelstellingen: het drinkwater verbeteren, de aanleg van riolering bevorderen, ofwel het scheiden van mest-, faecaliënafoer, en het stimuleren van gezonde woningbouw en persoonlijke hygiëne. Het Groene Kruis werd in 1900 opgericht met het specifieke doel ziekenverpleging aan huis te verbeteren. In 1916 werd op initiatief van de bisdommen Breda en 's-Hertogenbosch het Wit-Gele Kruis opgericht ter leniging van de behoefte aan ziekenverzorging van Rooms Katholieke signatuur.
10. Kolk-Kousemaker, M. van der, (2005), pp. 168-170.
11. Jong-Van Vliet, Tonny de, Carla Rentinck, (2002 b), p. 5.
12. Livestro, Joshua, (2006), pp. 30-31.
13. Avis, Anneke, (2014).
14. Verweij, Gerlof, (1983), pp. 998-1006.
15. Wikipedia, http://nl.wikipedia.org/wiki/Greenpoint_%28telefoonnetwerk%29.
16. Interview dd. 04-07-2015 met Anna Gravemaker over hypnobirthing, preconceptioneel advies en prenatale diagnostiek. Thuis bevallen en de veranderde regels bij intake in geboortecentrum en ziekenhuis.
17. Boer-van den Berg, Hanneke van den, (1997), pp. 235-269.